

LÄR OM KÄRNVAPEN

Kärnvapendoktriner

En doktrin är en slags riktlinje för hur man ska handla i olika situationer. Begreppet är vanligt förekommande inom säkerhetspolitiken. En kärnvapendoktrin talar, kort sagt, om hur ett visst land ska använda eller inte använda sina kärnvapen.

Under kalla krigets dagar kan man säga att tröskeln för att någon av kärnvapenstaterna skulle använda sina kärnvapen var relativt hög. Doktrinen var MAD – Mutually Assured Destruction – alltså att båda sidor med säkerhet skulle utplånas om ett kärnvapenkrig inleddes. Under de senaste åren verkar inställningen hos kärnvapenstaterna allt mer gå emot att verkligen se användandet av kärnvapen som en möjlighet. Dels visar utvecklingen av mindre och mer lätthanterliga taktiska kärnvapen som kan användas i direkt stridsföring på detta. Dels har flera av kärnvapenstaterna faktiskt gjort ändringar i sina kärnvapendoktriner som sänker tröskeln för att använda kärnvapen.

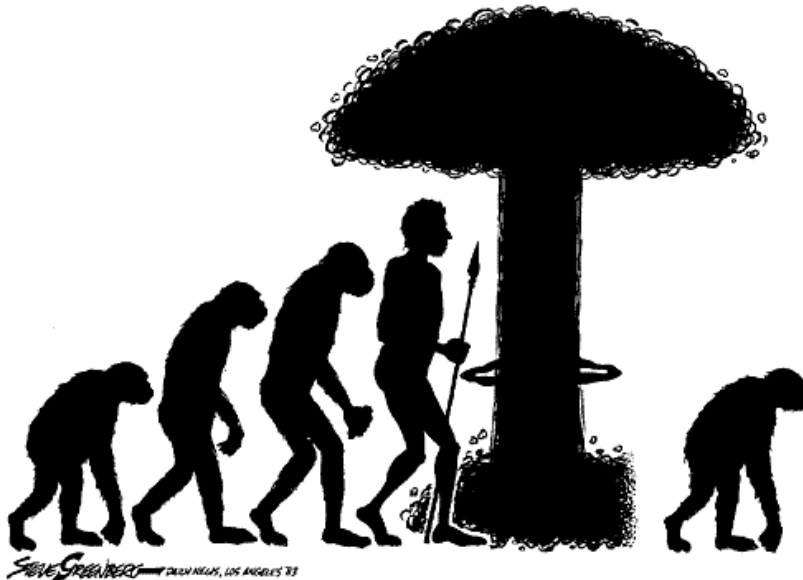
Förebyggande attack

Med en förebyggande attack menas, precis som det låter, att man agerar militärt innan någon annan hinner göra det. Exempelvis: land A misstänker att land B kommer att rikta en väpnad attack mot land A. Land A går därför snabbt in med militära styrkor i land B för att avstyra attacken mot det egna landet. Efter attentaten mot World Trade Center och Pentagon den 11 september 2001 menade USA att landet stod inför ytterligare hot och kallade därför invasionen av Afghanistan en förebyggande attack. Det rådde helt klart delade meningar om lagligheten i det amerikanska anfallet.

Man kan diskutera om förebyggande attack är i enlighet med folkrätten. Artikel 2:4 i FN-stadgan förbjuder hot om eller användande av våld mot någon stat om inte akut och överhängande hot föreligger. Samtidigt tillåter artikel 51 i FN-stadgan användande av våld i självförsvar.¹

Abraham D. Sofaer klargör fyra viktiga faktorer som måste tas med i bedömningen av om förebyggande attack överhuvudtaget ska kunna anses acceptabelt²:

1. Hur hotet ser ut och vilken omfattning det har
2. Sannolikheten att hotet kommer att förverkligas om inte en förebyggande attack sätts in
3. Om andra metoder än våld har använts och dessa möjligheter verkligen uttömts utan resultat
4. Om användandet av förebyggande våld sker i enlighet med FN-stadgan och andra internationella överenskommelser.
- 5.

Frågan om förebyggande attack är alltid knepig, eftersom det alltid blir en fråga om subjektiva tolkningar av verkligheten. Hur kan man till exempel fastställa om ett hot är tillräckligt omfattande och om det med säkerhet kommer att verkställas om inte en förebyggande attack sätts in? En stat som känner sig hotad kommer alltid att tolka situationen på värsta tänkbara sätt – precis som vi människor gör när vi själva känner oss trängda. Om en förebyggande attack kan anses som självförsvar eller inte blir också en fråga om motiveringar och förklaringar – som alltid kan ses på olika sätt beroende på vem som är betraktaren. Den som utför en förebyggande attack argumenterar naturligtvis alltid för att attacken görs i självförsvar (enligt artikel 51), medan en förebyggande attack å andra sidan inte görs som svar på en väpnad attack mot det egna landet och därmed strider mot artikel 2:4.

Förändringen i vissa av kärnvapenstaternas militärdoktriner till en mer tillåtande inställning till användande av kärnvapen i förebyggande syfte ökar risken för att kärnvapen kommer att användas. Det är en direkt motsägelse mot dessa staters officiella linje om att göra nedskärningar i arsenaler och att minska betydelsen av kärnvapen i nationella säkerhetsstrategier. Det är en mycket skrämmande utveckling, där tröskeln för användande av kärnvapen sänks och där godtyckliga uppfattningar om hotbilder och fiender kan resultera i den massiva död och förstörelse som användande av kärnvapen innebär. Att kärnvapenstaterna gör klart

att alternativet att använda kärnvapen i förebyggande syfte finns, ökar också risken för att nya stater känner behovet av att skaffa egna kärnvapen för att skydda sin säkerhet. Spridning av kärnvapen till fler stater ökar å sin sida risken för att kärnvapen kommer att användas – med avsikt eller av misstag; som svar på attack eller i förebyggande syfte.

Förstaslagsförmåga (First-strike capacity)

Med förstaslagsförmåga menas, precis som det låter, förmågan att slå till först. Begreppet används inom kärnvapenstrategier som en förmåga till en förebyggande attack med överväldigande stor kraft. När man säger att ett land har förstaslagsförmåga menar man att landet har förmågan att besegra en annan kärnvapenmakt genom att förstöra dess kärnvapenarsenaler. Tanken är att det attackerande landet ska kunna överleva en eventuell motattack eftersom fiendens arsenaler försvagats så kraftigt.

Under kalla kriget var rädslan stor för att USA och Sovjetunionen skulle använda sina massiva kärnvapenarsenaler för förstaslag. Vid flera tillfällen var ett kärnvapenkrig nära, men lyckligtvis kunde användandet av kärnvapen avstyras innan det var för sent.

USA

I 25 års tid, fram till att George W. Bush tillträdde som president i USA, var amerikansk kärnvapenpolicy att kärnvapen inte skulle användas mot icke-kärnvapenstater.³ I september 2002 lanserade USA sin nya nationella säkerhetsstrategi, där man för första gången öppnade dörren för förebyggande krig. I strategin stod att USA måste vara berett att stoppa skurkstater och dess terrorister innan de kan hota med eller använda massförstörelsevapen mot USA eller dess allierade.⁴

Sedan dess har Pentagon sett över den amerikanska kärnvapendoktrinen, och i mars 2005 publicerades en reviderad upplaga av "Doctrine for Joint Nuclear Operations". Den nya doktrinen klargör hur kärnvapen ska kunna användas för att förebygga en attack från en stat eller terroristgrupp som avser att använda massförstörelsevapen mot USA eller dess allierade. Doktrinen innehåller också möjligheten att med kärnvapen förstöra fientliga lager av kärnvapen, biologiska och kemiska vapen. Därtill framhålls behovet av att kunna agera snabbt och som svar på överhängande hot.⁵ Den nya doktrinen går helt i motsatt riktning mot den "minskade betydelse av kärnvapen" som den amerikanska administrationen pratar om, och ger istället kärnvapen en mer framträdande roll och slår fast behovet av kärnvapen på hög beredskapsnivå för den amerikanska säkerheten.

I samma veva som den reviderade versionen av "Doctrine for Joint Nuclear Operations" publicerades kom också rapporter om en militärstrategisk planering under beteckningen CONPLAN 8022. Planen diskuterar två olika scenarier för förebyggande amerikansk kärnvapenattack. Det ena som svar på ett specifikt och

överhängande kärnvapenhot, exempelvis från Nordkorea; det andra som svar på ett mer allmänt och omfattande hot med massförstörelsevapen, exempelvis från Iran. CONPLAN 8022 är det första dokument som så tydligt skissar planer för ett förebyggande användande av kärnvapen mot Nordkorea och Iran.⁶

Efter en kritisk analys av den reviderade "Doctrine for Joint Nuclear Operations" i Arms Control Today⁷ och en uttömmande beskrivning av dess innebörd i Washington Post⁸ drog Pentagon formellt tillbaka den nya doktrinen i början av 2006. Den nya doktrinens beskrivning av förebyggande användning av amerikanska kärnvapen fick Senatens kommitté för militärservice (Senate Armed Services Committee) att kräva en genomgång av doktrinen med Pentagon och fick 16 lagstiftare att lämna in sina protester till president Bush. Efter detta drogs "Doctrine for Joint Nuclear Operations" tillbaka, men det förändrar inte USA:s kärnvapenpolicy som även fortsättningsvis inkluderar möjligheten till förebyggande attack med kärnvapen.⁹

Ryssland

Sovjetunionen hade en uttalad princip om att inte vara det första landet som använder kärnvapen mot ett annat land, en så kallad "no first use pledge". Det var Sovjetunionens dåvarande ledare Leonid Brezjnev som uttalade löftet 1982, men det ansågs på den tiden mer som ett propagandauttalande riktat till antikärnvapenrörelsen i väst än som en tillförlitlig policy. 1993 offentliggjorde Ryssland att man övergav denna princip och därmed förbehållerl sig rätten att vara det första landet att använda kärnvapen.¹⁰

Efter Sovjetunionens fall tog Ryssland över den gamla sovjetiska kärnvapenarsenalen. Efter kalla krigets slut har Rysslands konventionella militära styrka luckrats upp och landets militära förband splittrats. Det har också gjort att kärnvapnen setts som ännu viktigare för att Ryssland ska kunna behålla sin status som en militär stormakt. I oktober 2003 sa president Vladimir Putin att Rysslands kärnvapenförsvar utgör grunden för landets säkerhet, både idag och i framtiden.¹¹

I oktober 2004 presenterades dokumentet "Immediate Tasks of Development of the Armed Forces of the Russian Federation". Dokumentet utvecklar och beskriver i detalj den policy som redan år 2000 presenterades i Rysslands försvarsdoktrin. Den största förändringen jämfört med tidigare liknande dokument är förhållningssättet till förebyggande attack. Ryska försvarsministeriet slår fast att förebyggande våldsanvändning inte längre kan uteslutas. Uttalandet handlar inte specifikt om användande av kärnvapen, men med tanke på den roll kärnvapen spelar i Rysslands försvarspolitik kan uttalandet innebära ett hot om möjligheten till förebyggande kärnvapenattack.¹²

Senare år har sett en oroande utveckling av Rysslands kärnvapendoktrin, framför allt vad gäller landets förstaslagsförmåga med både taktiska och strategiska kärnvapen. Det verkar finnas en utbredd inställning bland ryska militärstrateger att taktiska

kärnvapen kan komma att användas i en regional kris som involverar Nato eller Kina. Avseende strategiska arsenaler förlitar sig Ryssland idag till största delen på ett så kallat "launch-on-warning" system, där avancerade varningssystem meddelar ryska militären om man registrerar en fientlig kärnvapenattack. Då utlöses ett ryskt motanfall med kärnvapen. Det här systemet medför stor risk för misstag som i värsta fall kan utlösa ett massivt kärnvapenangrepp, och vissa militärstrateger förespråkar därför att de strategiska arsenalerna ska ommodelleras till förstaslagsförmåga.¹³

I januari 2008 flaggade ryska arméns överbefälhavare Yury Baluevsky för att Ryssland inte utesluter en förebyggande kärnvapenattack. Han klargör att Ryssland inte idag har någon plan för att attackera något annat land med kärnvapen, men att regionala konflikter och internationell terrorism utgör ett stort hot.¹⁴

Storbritannien

Storbritannien och USA har varit nära samarbetspartners genom hela kärnvapenåldern. I upploppet till invasionen av Irak 2003 blev Storbritanniens linje tydlig. "[Irak] kan vara helt övertygade om att vi under rätt omständigheter är villiga att använda våra kärnvapen" sade försvarsminister Geoffrey

Hoon vid en utfrågning i brittiska parlamentet i mars 2002¹⁵ – en fras som skulle komma att upprepas flera gånger. Det var en tydlig förändring från tidigare brittiska politiker som alltid brukat säga att "man inte utesluter några alternativ om vi utsätts för en attack"¹⁶

Frankrike

Den 19 januari 2006 höll dåvarande president Jacques Chirac ett mycket uppmärksammat tal på kärnvapenubåtsbasen Ile Longue. Han klargjorde i detta tal en ny och mer radikal fransk hållning i kärnvapenfrågan och sade att Frankrike är beredda att använda kärnvapen som svar på en attack mot franska intressen. Chirac hävdade att landet är förberett för ett taktiskt kärnvapenanfall mot länder som stöttat terroristverksamhet riktad mot Frankrike,

eller som använder massförstörelsevapen mot Frankrike.¹⁷ Nuvarande president Sarkozy har tillsatt en kommission för att ta fram en ny fransk säkerhetsstrategi, där även kärnvapnens roll i dagens Frankrike kommer att klargöras. Den nya strategin förväntas vara klar under våren 2008.

Kina

Efter att Kina hade utfört sin första kärnvapenprovsprängning 1964 gjorde landets ledning klart att Kina skulle följa en no-first-use policy – alltså att landet aldrig skulle vara det första att använda kärnvapen mot en fiende. Kinas begränsade kärnvapenarsenal skulle avskräcka från angrepp och kunna

användas för motattack om en fiende använde kärnvapen mot Kina först. Den kinesiska regeringen har under de dryga 40 år som gått sedan dess efterlevt sitt löfte och vid flera tillfällen upprepat löftet.¹⁸

Kina är den enda av de fem officiella kärnvapenstaterna som har avgett ett löfte om att aldrig vara det första landet att använda sina kärnvapen. Efter maj 2005 fick kinesiska representanter anledning att tydliggöra att löftet kvarstår. En dekanus på den kinesiska försvarshögskolan, generalmajor Zhu Chenghu, hade på en presskonferens i Beijing hotat med att Kina skulle använda kärnvapen mot USA i en militär konflikt mellan de två länderna angående Taiwan. Den kinesiska regeringen var snabb att klargöra att generalens uttalande var personliga reflektioner och inte en förändring i Kinas no-first-use löfte, och analytiker håller för osannolikt att Kina skulle omvärdera sin kärnvapenpolicy inom en överskådlig framtid.¹⁹

1 Förenta Nationernas stadga, 26 juni 1945 http://www.un.dk/swedish/se_fn_pagt/se_pagt.htm

2 Sofaer, Abraham D. "On the Necessity of Pre-emption". *European Journal of International Law* 2003 14(2):209-226; doi:10.1093/ejil/14.2.209

3 Steinberg, Jeffrey. "US Nuclear First Strike Doctrine is Operational". *Executive Intelligence Review*, 27 maj 2005.

4 The National Security Strategy of the United States of America, 2002 <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>

5 Joint Publication 3-12. *Doctrine for Joint Nuclear Operations*. Final Coordination(2), 15 mars 2005.

6 Arkin, William. "Not Just a Last Resort? A Global Strike Plan, With Nuclear Option". *The Washington Post* online, 15 maj, 2005.

7 Kristensen, Hans M. "The Role of U.S. Nuclear Weapons: New Doctrine Falls Short of Bush Pledge". *Arms Control Today*, september 2005.

8 Pincus, Walter. "Pentagon Revises Nuclear Strike Plan". *The Washington Post* online, 11 september, 2005.

9 Federation of American Scientists http://www.fas.org/blog/ssp/2006/02/pentagon_cancels_controversial.php

10 Schmemmann, Serge. "Russia Drops Pledge of No First Use of Atom Arms". *The New York Times*, 4 november, 1993.

11 Trenin, Dmitri. *Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment*. Security Studies Department, Proliferation Papers, 2005.

12 James Martin Center for Nonproliferation Studies <http://cns.miis.edu/pubs/reports/sok1003.htm>

13 Brookings Institute http://www.brookings.edu/testimony/1997/0317defense_blair.aspx

14 "Russian Defense Chief flags pre-emptive strike". *Russia Today*, 19 januari, 2008.

15 UK Parliament <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/cm200102/cmselect/cmdfence/644/2032008.htm>

16 Young, Hugo. "Hoon's talk of pre-emptive strikes could be catastrophic". *The Guardian*, 6 juni, 2002.

17 Rahir, Kim. "France has Nuclear Retaliation Option". *Der Spiegel International* online, 19 januari, 2006.

18 WMD Insights http://www.wmdinsights.com/I8/I8_EA3_BeyondNoFirstUse.htm

19 Nuclear Threat Initiative http://www.nti.org/e_research/e3_70.html